

Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi¹

Dr. Ayşegül Dede²

Özet

Klasik toplumsal hareketlerden yeni toplumsal hareketlere geçişle birlikte işçi kimliği parçalanarak farklı aktörler toplumsal hareketlere yeni taleplerini taşımışlardır. Yeni taleplerde cinsiyet, ırk ile etnisite gibi ayrımların ortadan kalkması, farklı kimliklerin toplumsal yaşamda görünürlük kazanması, kent hakkı, değer ile normlarda dönüşüm, kültürel alanının yeniden inşası, özerklik ile özgürlük, etkili katılım, otoriteden hesap sorma ve demokratik bir gelecek talepleri yer almıştır. Bu talepler arasında öncelikle kimlik talebi yeni toplumsal hareketlerde öne çıkmış ve hareketler kimlik talebiyle toplumsal yaşamda kendisini görünür kılmıştır. Kimlik talebi çerçevesinde sosyal, siyasal ile kültürel alanda farklılıkların tanınması, farklılıkların kültürel pratiklerle kendisini ifade edebilmesi ve çoğulcu kimlikler temelinde ortaya çıkan yaşam tarzı öncelenmiştir. Bu taleple birlikte toplumsal hareketlere farklı aktörlerin müdahil olması, hareketlere katılanların aktör düzleminde tanımlanması ve hareketlerin taleplerinin dönüşmesi noktasında yeni toplumsal hareketler klasik toplumsal hareketlerden ayrılmıştır. Bu çalışmada yeni toplumsal hareketlerin kimlik talebi ekseninde yükselmeleri teorik bir düzlemde ve literatür taraması şeklinde ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kimlik Talebi, Klasik Toplumsal Hareketler, Özerklik ve Özgürlük Talebi, Yeni Toplumsal Hareketler.

¹Bu çalışma 15.05.2018 tarihinde savunması gerçekleştirilen “Talepkâr Bir Hareket Olarak Yeni Toplumsal Hareketler ve Küresel Toplumsal Hareketler” başlıklı yayımlanmamış doktora tezinin bir bölümünü oluşturmaktadır.

² dedeaysegul@gmail.com

Demand For Identity As A Phenomenon That Transforms Social Movements

Summary

With the transition from the classical social movements to the new social movements, the worker identity has been shattered and the different actors have brought new demands to the social movements. The new demands had contained that, the elimination of discrimination such as race, gender, race and ethnicity, gain visibility in social identities, the right of city, the transformation in values and norms, reconstruction of cultural sphere, autonomy and freedom, a democratic future, effective participation and ask for accountability from the authority. Among these demands, firstly, identity demand emerged in new social movements and movements have made themselves visible in social life with the demand for identity. Within the framework of identity demand have been emphasized that, the recognition of differences in social, political and cultural fields, be able to expression themselves of differences in through cultural practices and lifestyle emerging on the basis of pluralistic identities. With this demand new social movements have decomposed from the classical social movements at the point that, different actors participate in the social movements, the participants in the movement are defined on the actor's plane and transforming the demands of the movements. In this study, the rise of the new social movements the axis in demand for identity was put forward in a theoretical plane and literature survey.

Key Words: Demand for Identity, Classic Social Movements, Demand for Autonomy and Freedom, New Social Movements.

Giriş

1960'lı yıllarla birlikte toplumsal hareketlerde yaşanan değişim taleplerin niteliğine yansımış ve yeni toplumsal hareket öncelikle kimlik talebiyle toplumsal yaşamda kendisini görünür kılmıştır. Toplumsal hareketlere farklı katmanların müdahil olmasıyla işçi kimliği üst kimlik olarak parçalanmış ve gündelik yaşamla etkileşim içinde cinsel kimlik, dinsel kimlik ile etnik kimlik gibi farklı kimlik talepleri hareketlerde kendisine yer bulmuştur. Kadın hareketleri ve ekolojik gruplar gibi yapılarda kimlik hareketlerin kendisini ifade etmesinde ve birliktelik oluşturmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu nedenle toplumsal hareketlerin kimlik boyutu farklı tanımlar çerçevesinde incelenmiştir.

Johnston ve diğeri toplumsal hareketlere katılım için bireysel kimlik, kolektif kimlik ve kamusal kimlik olmak üzere üç kimliği incelemiştir (Johnston vd., 1999: 141-154). Bireysel kimlik biyolojik miras ile toplumsal hayat arasındaki etkileşim aracılığıyla kurgulanmaktadır. Bu kimlik özünde insanın kim olduğunu ekseninde toplumsal süreci içine almakla birlikte harekete taşınmakta, süreç içinde değişmekte ve toplumsal etkileşim aracılığıyla şekillenmektedir. Dolayısıyla bireysel kimlik her katılımcının toplumsal harekete getirdiği değişmeyen niteliklerini ve hareket içinde şekillenen daha esnek biçimlerini oluşturmaktadır. Kolektif kimlik ise bireyin sabit değer yargılarını ve anlam şemalarını kapsamakla birlikte grup içi etkileşimle şekillenen bir yapıya sahiptir. Kolektif kimlik grup aktiviteleri üzerinde uzlaşmış tanıma gönderme yapmaktadır. Farklı unsurlar çatışma ve müzakere süreci sonunda kolektif bizi kurgulamaktadırlar (Johnston vd., 1999: 145). Bu kolektif kurgucu süreçte bireysel kimlik ile kolektif kimlik önemli bir etkileşime girmektedir. Kamusal kimlik de kamunun toplumsal hareket aktörlerinin kendileri hakkında düşünme yolları üzerindeki etkilerini içermekte ve bu kimlikte medya ile devletin rolü önem kazanmaktadır. Jasper ise toplumsal hareketlerde hareket kimliğine odaklanmıştır.

Jasper kimlik türlerini kişisel kimlik, kolektif kimlik ve hareket kimliği şeklinde sınıflandırmaktadır. Kişisel kimlik bireyin kim olduğu duygusunu, faaliyetlerini, ilgilerini ve ortak rahatsızlık duyduğu toplulukla kurduğu özdeşimleri birleştirmektedir. Kolektif kimlik bir grubun sınıf, din, ırk, etnisite ve cinsel kimlik gibi kendi ayırt edici özellikleriyle birlikte grubun sınırları ile çıkarları konusundaki algılarından oluşmaktadır. Dolayısıyla kişisel kimlik biyografi düzeyinde var olurken, kolektif kimlik genel kültürün bir parçası olmaktadır. Hareket kimliği ise genel kültür ile hareket içi kültür arasındaki etkileşimden doğmaktadır. Hareket kimliği bireyin grupla kurduğu özdeşim yerine belirli hedef ile stratejiler ekseninde bireylerin tutarlı birlikteliğidir. Bu kimlik hayvan hakları ya da nükleer enerji gibi bütün insanlığın, gelecek nesillerin ve doğa kanunlarının adına konuşmaktadır. Hareket kimliği taktik kimliği ve eylemci kimlik olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır. Taktik kimliği kendi içinde belli bir taktiğin özdeşim kurulmasıyla, eylemci kimliği eylemci alt-kültürü etkileşimiyle ortaya çıkmaktadır. Jasper'ın tabiriyle yurttaşlık hareketlerinde kolektif kimlik güçlü olmayı sürdürürken, endüstrileşme sonrası hareketlerde örgüt kimliğine göre taktik kimliği ile eylemci kimliği daha baskındır. Bu düzlemde yeni toplumsal hareketler kadın hareketi ya da eşcinsel hakları hareketi gibi kısmi istisnalar dışında kolektif kimlik yerine hareket kimliğiyle şekillenmektedirler (Jasper, 2002: 144). Castells ise toplumsal hareketlerde proje kimliğini merkeze almıştır.

Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi

Castells kimliği meşrulaştırıcı kimlik, direniş kimliği ve proje kimliği biçiminde sınıflandırmıştır. Toplumun egemen kurumlarının aktörler karşısında hâkimiyetlerini genişletmek ve akılcılaştırmak için inşa edilen kimlik meşrulaştırıcı kimliği oluşturmaktadır. Meşrulaştırıcı kimlik meşruiyetin temel kaynağı olan ulus-devletin etkisi yitirmesi ve sivil toplumun hızla çözülmesi nedeniyle krize girmiştir. Bu duruma tepki olarak hâkim olanın karşısında değersiz görülen aktörler direniş kimliğini geliştirmişlerdir. Ağ toplumunda ise aktörlerin toplumsal yapıyı değiştirmeyi amaçlaması ve toplumdaki konumlarını yeniden tanımlama çabası proje kimliğini ortaya çıkarmıştır. “Toplumsal dönüşümün kolektif ajanları” olan yeni özneler farklı türlerde proje kimliği etrafında yeni bir anlam inşa etmekte ve toplumsal değişimin kaynağını oluşturmaktadırlar (Castells, 2013b: 93). Castells’e göre yeni bir toplum oluşturma potansiyeline sahip proje kimliği direniş kimliğinden doğarak geniş çaplı demokrasi hareketini başlatacaktır.

Her düşünür yeni toplumsal hareketlerde ortaya çıkan kimlikleri farklı tanımlarla analiz etmiştir. Bu durumun temel nedeni sanayi sonrası toplumda ortaya çıkan farklı kimlik türleridir. Sanayi toplumundaki toplumsal hareketlerde işçi kimliği öne çıkarken sanayi sonrası toplumla birlikte bireyler tek bir kimlik üzerinden tanımlanmaya karşı çıkmışlardır. Bu karşı çıkış yeni toplumsal hareketlerin kimlik talebi ekseninde yükselmelerine ve klasik toplumsal hareketlerle ayrışmasına yol açmıştır. Bu nedenle öncelikle klasik toplumsal hareketler ile yeni toplumsal hareketler arasındaki ayırım noktaları ortaya koyulacak ve akabinde yeni toplumsal hareketlerin kimlik talepleri incelenecektir.

1.Klasik Toplumsal Hareketler ile Yeni Toplumsal Hareketler Arasındaki Temel Ayrımlar

Klasik toplumsal hareketler kapitalizmin oluşturduğu çelişkilerin ve eşitsizliklerin aşılmasını noktasında anti-kapitalist temelde yükselirken, yeni toplumsal hareketler kapitalizmi eleştirmekle birlikte Marksist ideolojiyi karşısına almakta ve bu ideolojiyi aşmaya çalışmaktadırlar. Klasik toplumsal hareketlerden farklı olarak yeni toplumsal hareketler “yalnızca onları dizginlemeye ve ezmeye çalışan çeşitli bürokratik güçlere (devletler, üniversiteler, partiler) değil, aynı zamanda onları yeni bürokratik örgütlerin oluşumuna ve eskilerinin güçlendirilmesine yöneltmeye çalışan tüm çabalara” karşı çıkmaktadırlar (Arrighi vd.,1995: 41). Hareketler temelde mevcut küresel düzeni, devletin işleyişini, kamu politikalarını, bürokratik yapıları, yaşamın yozlaşmasını ve sistem tarafından dayatılan ilişkileri eleştirmektedirler. Bu eleştiriyi birlikte hareketlerin “devlet kontrolüne ve

teknokratik toplum modeline karşı siyasal aktivite alanını genişletmek, mevcut ve yeni kamusal alanları genişletmek” talebi hareketleri ofansif mücadeleye itmektedir (Cohen, 1999: 128-129). Hareketler kimlik ve özerklik temelinde defansif bir geri çekilme eğilimi içerirken, toplumsal kurumların demokratikleştirilmesi ve kontrolü için ofansif mücadele göstermektedirler.

Klasik toplumsal hareketler grup olarak hareket eden ve gelir dağılımı çatışmasına müdahil sosyo-ekonomik gruplar düzleminde sınıflandırılırken, yeni toplumsal hareketlerde aktörler grup gibi davranmayan fakat belli temalar etrafında bir araya gelen sosyo-ekonomik grupları oluşturmaktadırlar. Klasik toplumsal hareketlerdeki sağ, sol, liberal ve muhafazakâr gibi siyasal sınıflama yerini yeni toplumsal hareketlerde toplumsal tabanı farklı sınıfların oluşturduğu bir yapıya bırakmaktadır. Aktörler ne oturmuş siyasal kodlara (sağ-sol, liberal-muhafazakâr vs.) ne de sosyoekonomik kodlara (işçi sınıfı-orta sınıf, fakir-zengin, kırsal-kentsel nüfus vs.) dayanmamaktadırlar (Offe, 1999: 66). Böylece aktörler hizmet veya kamu sektöründe çalışanlar ile iş piyasası dışında kalan işsizler, öğrenciler, ev hanımları, emekliler, yoksullar, göçmenler ve azınlıklar gibi geniş bir düzlemde yer almaktadırlar.

Klasik toplumsal hareketlerde eylemcilerin siyasi partilerle anlamlı bağı bulunurken, yeni toplumsal hareketlerde aktörler belirli bir siyasi oluşumun şemsiyesi altına girmeyi reddetmektedirler. Aktörler sisteme karşı bir duruş sergilemekte ve mevcut siyasi yapıya meydan okumaktadırlar. İktidar ilişkilerindeki tahakkümün kırılması amacını taşıyan bu meydan okuma aktörleri iktidarla karşı karşıya getirebilmekte ve hareketlerin “temel anlamda çok siyasi” olmalarına yol açabilmektedir (Castells, 2013a: 197). Fakat belirli bir siyasi partiyle özdeşleşmek istemeyen aktörler “otonomilerini koruyan ve farklılıkları ifade edebilecekleri siyasal örgütlenme biçiminin olmadığı durumlarda birleşmeksizin ayrı ayrı durmayı” tercih etmektedirler (Hardt ve Negri, 2004: 102).

Klasik toplumsal hareketlerde eylemler program ya da stratejiyle başlarken, komuta merkezinin yokluğu ile yeni toplumsal hareketler anlık olarak duygunun eyleme dönüşmesiyle ortaya çıkmaktadırlar. Hareketlerde kızgınlık, öfke, gurur, hayal kırıklığı, keyif ile korku duyguları kendisine yer bulmakta ve böylece hareketlerin “duygusal” bir boyutu bulunmaktadır. Fikir, ideoloji ile kimlik boyutunda bireyler duygularla motive olmakta ve duygular eylemi irrasyonel kılmamaktadır (Jasper, 2002: 202). Siyasi eyleme yönelecek kadar büyük bir öfke duygusu “ahlaki şok”u beraberinde getirerek hareketleri başlatmakta ve kıvılcımın ateşlenmesiyle birlikte hareketler bir kurumdan diğer kuruma, bir şehirden diğer

Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi

bir şehre veya bir ülkeden diğer ülkeye sıçrayabilmektedir. Bu ekseninde yeni toplumsal hareketler kendiliğinden ortaya çıkmakta, belirli bir programa dayanmamakta ve anlık olan protestoların zamanla şekillenmesi hareketlerin süreç odaklı olmasını beraberinde getirmektedir. Bu süreç odaklılık hareketlerin yok olmasına da yol açabilmektedir. Çünkü hareketlerde dile getirilen hoşnutsuzluk durumu giderilmese de protestolar belirli bir zaman diliminden sonra son bulabilmektedir.

Klasik toplumsal hareketlerde eylemciler tek bir sınıf veya kimlik etrafında bir araya gelmekte ve bu durum yeknesak ile sınırları belirlenmiş bir eylem yumağını beraberinde getirmektedir. Yeni toplumsal hareketlerde ise aktörlerin farklı meslek ile uzmanlık alanına sahip olması hareketlerin taleplerine, eylemlerine ve politikalarına yansımaktadır. Jasper endüstri-sonrası hareketleri eğitilmiş, zengin ve kâr amaçlı sektör dışındakilerden oluşan yeni orta sınıfla ilişkilendirmenin yanlışlığını vurgulamakta ve bu kesimlerin basit bir şekilde hizmet sektöründen veya belirli özelliklere sahip sınıf kesitleri olmadığını açıklamaktadır (Jasper, 2002). Nitekim hareketlerdeki öğretmenlik, hemşirelik, bahçıvanlık, peyzaj mimarisi ve marangozluk gibi meslekler insan ilişkilerini incelemekte, insanlara yardımcı olma becerisini içermektedir. Aktörlerin sahip olduğu farklı uzmanlık durumu hareketlere yansımakta ve hareket içinde her bir aktör uzmanlık alanını eğitim, seminer ve bilgilendirme faaliyeti gibi farklı aktivitelere yansıtmaktadır.

Klasik toplumsal hareketlerde eylemciler genellikle rutin eylem kalıplarını yerine getirmekte ve bu kalıplara kendi kültürel ile sanatsal birikimlerinden fazla bir şey katmamaktadırlar. Yeni toplumsal hareketlerde ise aktörler sahip olduğu kültürel ve sanatsal birikimlerini eylemlere yansıtmaktadırlar. Protestolarda kitap okuma, müzik aleti çalma veya tiyatro oyunu gibi özgün eylemler ortaya çıkmaktadır. Güney Kore’de demokrasi, bağımsızlık ve birleşme amacıyla ortaya çıkan “Minjung Hareketi”nde yerli kültür ile çiftçilerin yaşam tarzını yeniden eski haline getirmek amacıyla öğrenciler kırsal ile fabrikalarda gerçekleştirilen eylemlerde aktif şekilde yer almışlar ve tiyatro oyunuyla taleplerini ifade etmeye çalışmışlardır. Bu harekette polisten kaçan radikal öğrencilerin yer aldığı bir tiyatro kurulmuş ve öğrenciler tiyatrolarda Minjung sanatını canlandırmak için sahneye çıkararak kırsal yaşama müdahil olmuşlardır (Hwang, 2008: 358).

Klasik toplumsal hareketlerle kıyaslandığında yeni toplumsal hareketlerde özellikle dans etme ve şarkı söyleme ritüeli öne çıkmaktadır. Bu ritüeller dini ritüeller gibi ritüelleri taklit etmekte

veya yeniden oluşturmaya çalışmakta ve sivil haklar hareketinde oldukça yararlı olmaktadır (Jasper, 2002: 308-309). Ritüeller gruplar arasındaki dayanışmayı artırmakta, grubu anlaşmazlık ile gerilimden kurtarmakta ve katılımcıların kimlikleri ile inançlarını pekiştirmektedir. Ayrıca ritüeller grubun dikkatini belirli bir noktaya odaklanmasını sağlayarak grubun birliğini sağlamlaştırmaktadır. Özellikle şarkı söylemek hareketin kendisini daha iyi ifade etmesini beraberinde getirmekte ve şarkı harekete geniş bir kitleye ulaşma imkânı sunmaktadır. Nitekim İzlanda'nın Mutfak Devrimi'nde şarkıcı Hordur Torfason İzlanda Parlamentosu önünde "banksterler" ile onlara hizmet eden siyasetçilere duyduğu öfkenin şarkısını söylemiş ve şarkının internette yayılması sonucunda binlerce kişi meydana gelmiştir (Castells, 2013a: 44).

Klasik toplumsal hareketlerde standart eylem kalıpları olan toplanma, yürüme, grev ve oturma gibi taktikler kendisine geniş şekilde yer bulmaktadır. Yeni toplumsal hareketlerde ise talepler durma, sessizlik, zincirleme, fener alayı ve ibadet etme gibi şiddet dışı özgün taktiklerle ifade edilmektedir. Jasper'a göre bu taktikler aktörlerin hayatında duygusal ve ahlaki açıdan dikkat çekici önemli rutinleri temsil etmektedir. Bu durum hareketlerin kendisine özgü bir hareket repertuarı oluşturmasını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle taktikleri açıklamada kültür, biyografi ile protesto sanatının incelenmesi gerekmekte ve taktikler ahlak, duygu ile bilişi birleştirmektedir (Jasper, 2002). Tilly ise yeni toplumsal hareketlerde taktik, tema ve aktör başlığının yeni bir hareket repertuarına yol açtığını reddederek, bazı yeniliklere rağmen çağdaş kolektif aktörlerin rutin toplanma, gösteri ile grev gibi araçları kullanmaya devam ettiğini düşünmektedir (Cohen, 1999: 119). Ancak yeni toplumsal hareketler yürüyüş ve toplanma gibi rutin eylem kalıplarını kullanmakla birlikte her hareketin kendisine özgü eylem pratiği oluşturması hareketlerde klasik eylem kalıplarının arka planda kalmasına yol açmaktadır.

Klasik toplumsal hareketlerde belirli bir meydan farklı türde her eylemin merkezi olarak kullanılırken, yeni toplumsal hareketlerde eylemin yeri rahatsızlığın muhatabı olan otoriteye göre değişmektedir. Eylemlerin mekânı ilgili otoritenin/muhatabın merkezi, çalışma ofisi veya proje sahası olabilmektedir. Hareketlerde bazı eylemler mekânın işgal edilmesi olarak gerçekleşmektedir. Occupy Wall Street hareketinde sosyal medyada yapılan "Wall Street'i İşgal Et" çağrısı ile Occupy grupları kurulmuş ve işgal hareketi birçok kasabaya yayılmıştır. Hareketlerin internet dışında toplumsal hayatta kendisini görünür kılma adına farklı mekânlarda gerçekleştirdiği bu eylemler cemaatin oluşturulmasına, anlamların pekiştirilmesine ve temsil haklarının geri kazanılmasına ilişkin önemli pratikler sunmaktadır

Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi

(Castells, 2013a: 24-25). Eylemlerde cemaat birlikteliği oluşturularak sağlanan beraberlik kişiyi hareketin bir parçası haline getirmekte ve mekân hareketlere aidiyet ile motivasyon kazandırmaktadır. Dolayısıyla farklı mekânların kullanılması hareketlerin taleplerinin daha net bir şekilde ifade edilmesini ve kamuoyunun hareketlere daha fazla ilgisinin oluşmasına sağlamaktadır.

Yeni toplumsal hareketlerin kendisine özgü bir zaman anlayışı bulunmaktadır. Eylemlerin ne zaman sonlanacağına veya işgal edilen mekânın ne zaman terk edileceğine ilişkin zamanın sınırları net bir şekilde ortaya koyulmamaktadır. Daha dar çerçevede zaman olgusu hareketlerin ortaya çıkışını veya hareketlere katılımı etkileyebilmektedir. Belirli olayların yıl dönümlerinde protestoların belirli düzeye ulaşması durumunda farklı yeni toplumsal hareketler ortaya çıkabilmekte ve akşam veya hafta sonunda gerçekleştirilen eylemler diğer zaman dilimlerinde gerçekleştirilen eylemlere göre mesai durumu göz önüne alındığında hareketlere daha fazla katılım olabilmektedir.

Klasik toplumsal hareketlerde eylemlere ilişkin oluşturulan strateji ile taktikler belirli grupların yönetiminde tartışılmakta ve genellikle kahvehaneler, sendika merkezleri ve parti binaları örgütlenmenin merkezi olmaktadır. Kadınların, çocukların veya o bölgede ikamet etmeyen bireylerin bu merkezlere ulaşmasında bazı problemler yaşanmaktadır. Yeni toplumsal hareketlerde ise eylemin stratejisi, taktik politikası ve kamuoyuna yansımaları gibi başlıklar bloglar ile sosyal medyada tartışılmaktadır. Klasik toplumsal hareketlerden farklı olarak eylemler devam ederken sosyal ağlarda anlık paylaşımlar eylemlerin stratejilerini, taktiklerini ve eyleme katılım durumunu değiştirebilmektedir. Nitekim polis eylemcilere uyguladığı şiddet durumu eylemler devam ederken ilgili platformlardan paylaşılması eylemlere katılımı artırabilmekte ve hareketlerde strateji değişikliğine yol açabilmektedir. Dolayısıyla klasik toplumsal hareketlere göre daha geniş katılım ve ortak mutabakatla eylemin stratejisi ile mekânının belirlenmesi hareketlerin alanını daha fazla genişletebilmektedir.

Yeni toplumsal hareketlerde hava durumu önemli bir faktör olarak ortaya çıkmakta ve hareketlere katılımı etkilemektedir. Aktörler açık havada müzik aleti çalma, dans etme ve şarkı söyleme gibi farklı etkinlikler düzenleyebilmektedirler. Açık hava duyguları pekiştirmekte, katılımı artırmakta ve ortak faaliyetlerin bir arada yapıldığı karnaval havasını oluşturmaktadır. Ayrıca aktörler klasik toplumsal hareketlerde sık rastlanılmayan biçimde taleplerindeki ısrarı vurgulamak amacıyla kamp kurarak ilgili alanda eylemlere devam

etmektedirler. Bu kamplar özellikle gençleri farklı deneyimler yaşama konusunda heyecanlandırabilmekte ve eylemlere süreklilik kazandırabilmektedir. Hareketlerde açık havada gerçekleştirilen etkinlikler sonucunda ortaya çıkan renklilik ve çeşitlilik hareketlerin “karnaval” olarak değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir.

Karnaval durumu bazı düşünürler tarafından farklılığı, zenginliği ve eleştirel duruşu içinde taşınmasından dolayı olumlu olarak değerlendirilmektedir. Castells’e göre sokak kutlamaları yönetimdeki bürokrasilerin uzaklığının yerine yaratıcılığın neşesini ve kamusal alanın paylaşımını geçiren alternatif bir hayat projesinin ifadesidir (Castells, 2013b: 204). Çoban’a göre toplumsal hareketlerin karnavaleks yapılanması geleceğin toplumsal anlamda yeniden kurgulanmasının söz konusu olması nedeniyle her karnaval aynı zamanda iktidarı ele geçirmenin provasıdır (Çoban, 2009: 11). Yeni bir dünya kurma yolundaki isyan karnavalı ortaya çıkarmakta, iktidar oyun ile parçalanmakta ve karnavalda yönetilen-yöneten durumu tersine çevrilmektedir. Karnaval basit bir eğlence yerine iktidarın uyarılması eylemleri olmakta ve karnavalda iktidarın geri alınmasının olanaklı olduğunu anımsatılmaktadır. Hardt ve Negri de karnavalın “çok sesli dilinin kendi başına müthiş bir yapıcı güç” olduğunu ve bu dil sayesinde bireylerin kendilerini özgürce ifade ederek ortak anlatı yapıları oluşturduklarını düşünmektedirler (Hardt ve Negri, 2004: 229). Ortaya çıkan atmosferle örgütlenme protestoları karnavaleks yapıya bürünmekte ve katılımcı çok sesli bir anlatı oluşturarak protestoları zenginleştirmektedir. Karnaval durumuna yönelik bu olumlu değerlendirmelerle birlikte Seattle’da DTÖ zirvesi sırasında protestoların davullu ve zurnalı gerçekleştirilmesi eylemlerin “küresel palyaçoluk” olarak değerlendirilmesine yol açmıştır (Çımrın, 2009: 168).

Klasik toplumsal hareketlerde belirli bir kadro liderliğinde, merkezi ile hiyerarşik örgütlenme eğilimi ortaya çıkmakta ve örgütlenmede partiler ile sendikalar gibi oluşumlar önemli rol oynamaktadırlar. Yeni toplumsal hareketlerde ise örgütlenme yatay, geçici ve esnek yapıda ortaya çıkmakta, âdem-i merkezîyetçi ile dağınık olma eğilimi göstermekte ve sosyal medya örgütlenmede kritik bir rol oynamaktadır. Sosyal medya hareketlerin küresel boyuta taşınmasını, geniş kitlelere ulaşmasını ve kamuoyundan daha fazla destek toplanmasını sağlamaktadır. Sosyal medya ile söylemler daha serbest ve hızlı bir şekilde dolaşım sağlamakta, muhalif ideolojiler kendilerini daha rahat ifade edebilmekte, herkese açık kamuoyu oluşturulmakta ve siyasal katılım alanı genişlemektedir. Bu mecraayı diğer iletişim kanallarından daha az maliyetli olması, daha hızlı iletişim imkânı sunması ve eylemlerin ulusal ile uluslararası kamuoyu tarafından daha fazla desteklenmesi ayırmaktadır. Bu noktada sosyal medyanın yeni toplumsal hareketlerdeki işlevi önem kazanmaktadır.

Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi

Sosyal medyanın toplumsal olaylarda yerel boyutta ve uluslararası boyutta iki farklı işlevi bulunmaktadır (Gökçe, 2012). Sosyal medya yerel boyutta normal koşullarda bir bağı bulunmayan bireyleri birbirine bağlayarak örgütlenmeyi gerçekleştirirken, uluslararası boyutta dışarıda veya sürgünde bulunan muhalefeti harekete geçirerek uluslararası kamuoyu oluşum sürecini hızlandırmakta ve uluslararası desteği sağlamaktadır. Aynı zamanda sosyal medya dışlanan veya hakları gözetilmeyen gruplar için “alternatif bir kamuoyu” olmaktadır. Çünkü yeni medya bir yandan şimdiye kadar sistemden dışlanan, konuşmasına imkân verilmeyen ve dinlenmeyen kişilere katılım imkânı sunmakta; diğer yandan toplumdaki azınlıkları mevcut sisteme/rejime başkaldırmaya ve ayaklanmaya teşvik ederek temel itici güç, yani motor olma işlevini görebilmektedir (Gökçe, 2012: 46). Dolayısıyla sosyal medya sistemin dışına itilen farklı etnik, dini ve ideolojik düzeye sahip bireyleri buluşturarak seslerini ortak bir dille duyurma imkânı sunmaktadır.

Sosyal medya ile toplumsal hareketler arasındaki etkileşim düşünürler tarafından farklı boyutlarda değerlendirilmiştir. Tilly iletişim araçlarının toplumsal hareketler üzerindeki değişimini kampanya, repertuar ve MBSB gösterileri (makul olma, birlik, sayı ve seçmene bağlılık) unsurları çerçevesinde analiz etmiştir (Tilly, 2008: 170-171). Hedef alınan otoritelere karşı ortak hak talebinde bulunan, sürgit ve organize halk girişimi kampanyayı, çeşitli politik eylem türlerinin gerçekleştirilmesi toplumsal hareket repertuarını ve MBSB ilkelerinin halk önünde uyumlu sergilenmesi MBSB gösterilerini oluşturmaktadır. Bu ilkelerden makul olma ilkesi ölçülü davranışları, düzgün kıyafetleri ve din görevlilerinin, yüksek rütbelilerin ve çocuklarıyla birlikte annelerin katılımını kapsarken; birlik ilkesi benzer rozetleri, bandajları, ilanları ve kostümleri, saflar halinde yürüyüşü, şarkı söylemeyi ve dua etmeyi içermektedir. Sayı ilkesi kişi sayısını, dilekçelerdeki imzaları, seçmenlerin mesajlarını ve sokakları doldurmayı içerirken; bağlılık ilkesi kötü hava koşullarına karşı koymayı, yaşlılar ile sakatların görünür katılımını, fedakârlığı ve bağışı içermektedir.

Tilly iletişim araçlarının toplumsal hareketler üzerindeki değişiminde kampanya unsurunda iletişim araçlarının etkisiyle toplumsal hareketlerde gerçekleştirilen kampanyaların sıklığında bir artış yaşanabileceğini belirtmektedir. Repertuar unsurunda katılımcıların fiziksel varlığını gerektiren program, kimlik ve duruş savlarının ifadesinde bir azalma yaşanması durumunda iletişim araçları sayesinde sanal etkinlikler ortaya çıkabilmektedir. MBSB gösterileri unsurunda katılımcıların yerelleşmiş MBSB kodları ile uluslararası tanınma kodları arasında artan bir çatallanma tezahür edebilmektedir. Gökçe ise sosyal medyanın toplumsal hareketlerle etkileşiminde iyimserci yaklaşım ve gerçekçi yaklaşım olmak üzere iki farklı

görüŖ olduğunu açıklamıştır (Gökçe, 2012: 42-43). Gerçekçi yaklaşım sosyal medyanın rolüne hak ettiğinden fazla değer verildiğini gündeme getirerek yeni medyanın rolünün eleŖtirel süzgeçten geçirilmesi gerekliliğine değinmektedir. İyimserci yaklaşım ise sosyal medyanın serbest ve hızlı bilgi dolaşımını sağladığını, herkese açık ve eşit kamuoyu oluşturduğunu ve siyasi süreci saydamlaştırdığı gerekçesiyle demokratik sistemin iyileşmesine katkı yaptığını vurgulamaktadır. Bu açıklamayla birlikte yeni toplumsal hareketlerde sosyal medyanın rolü bazı hususlarda eleştirilmektedir.

Sosyal medya ile yeni toplumsal hareketler arasındaki etkileşimde sosyal medyanın baskıcı rejimlerin yıkılmasını gerçekleştiren başat bir faktör olarak ele alınması konusu eleştirilerin odağında yer almaktadır. Bilhassa eleştiriler sanal ortamın gerçek kamusal alanın yerini tutamayacağı, geleneksel medyanın hareketlerin sürdürülmesinde önemli rolünün devam ettiği ve sosyal medyanın otoriter rejimler tarafından hareketlerin kontrol altına alınması için kullanılan önemli bir mecra olduğu noktasında yoğunlaşmaktadır. En önemli eleştiri ağların hareketlere zarar veren gruplardan kendilerini ayırıştırmaları sağlayacak resmi bir araca sahip olmadığına ve bu nedenle ağların temsil etme ile hesap verebilme sorunlarını içinde barındırmasına ilişkindir (Brecher vd., 2002: 122-124). Neticede sosyal medyanın devrimi gerçekleştiren yegâne bir araç ya da olgu yerine devrim içerisinde kitlelerin hareketlerinin düzenlenmesini ve birbirleriyle kolay ve efektif iletişimde bulunmalarını kolaylaştıracı bir araç olduğu olarak yaklaşım önem kazanmaktadır (Özensel, 2015: 83).

Klasik toplumsal hareketler ile yeni toplumsal hareketlerdeki bu ayrım noktalarıyla birlikte her iki hareket temel olarak talepler boyutunda ayrışmaktadır. Sanayi toplumunda toplumsal hareketler sosyal adaletsizliğe karşı bir duruş sergileyerek değişim ve eşitlik talebi ekseninde yükselmişlerdir. Toplumsal hareketler eşitlik talebi, kendi inançlarını ve hayatını düzenleme talebi, halkın yönetimi katılma ile azınlıkların meşru yer talebiyle ortaya çıkmış ve bu talepler toplumsal yaşam, yönetim ile katılıma odaklanmıştır. Sanayi sonrası toplumda ise “postmateryal talepler” düzleminde değerlendirilebilecek özerklik, özgürleşme, kimlik/tanınma/kabul görme, etkili katılım ve otoriteden hesap sorma talebi önem kazanmıştır. Yeni toplumsal hareketlerin talepleri klasik toplumsal hareketlerin taleplerinden farklı bir biçimde yeni bir dünya görüşüne, yeni bir yaşam biçimine, yeni bir iletişim biçimine, yeni bir yönetim anlayışına ve yeni bir politika anlayışına gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla yeni toplumsal hareketler emek-sermaye çelişkisinden kaynaklanmayan kimlik, etnisite, azınlık, çevre, barış ile enerji konularını gündemine almaktadır. Bu çerçevede yeni

Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi

toplumsal hareketler öncelikle kimlik talebiyle toplumsal yaşamda kendisini görünür kılmıştır.

2.Yeni Toplumsal Hareketlerin Kimlik Talebinde Yükselmesini Etkileyen Unsurlar

Yeni toplumsal hareketlerin kimlik talebinde modernite içindeki yapıların aşınması ve yeni taleplerin bu yapı tarafından karşılanamaması etkili olmuştur. Yeni bir hayat tarzının ve yeni ideolojilerin ortaya çıktığı, ulus-devletlerin rolünün azaldığı, yarı-özerk ekonomik yapıların kendisine yer bulduğu ve işgücü niteliğinin teknolojiyle radikal biçimde değiştiği yapıda bireyler emek-sermaye ikilisi ile ekonomik temelden uzaklaşarak taleplerini ifade etmeye başlamışlardır. Ayrıca materyalist değerlerden postmateryalist değerlere geçişle çevrecilik, kadın hareketi ve nükleer enerji karşıtlığı gibi postmateryalist konuların merkezileşmesi toplumsal sınıf temelinde ortaya çıkan siyasi kutuplaşmayı etkisiz hale getirmiştir (Inglehart ve Flanagan, 1987: 1296-1297). Bu unsurların etkisiyle bireyler Touraine'in deyimiyile "tecimsel talep"ten "tecimsel olmayan talebe" yönelmişlerdir. Bu çerçevede çalışma saatlerinin azaltılması, cinsiyet, ırk ile etnisite gibi ayrımların ortadan kalkması, âdemi-merkezleşme, daha fazla topluluk hizmeti ve hoşgörülük, çoğulcu ve demokratik bir gelecek talep edilmiştir. Bireyler kadına yönelik şiddet, öğrenci hakları ve çevrenin korunması gibi gündelik yaşamın bireysel boyutlarına odaklanmışlardır (Calhoun, 1993:398).

Modernite içindeki yapıların aşınması sonucu mevcut yapının bu taleplere cevap verememesi sonucunda yeni toplumsal hareketler öncelikle kültürel alana yönelmişler ve kimlik talebini oluşturmuşlardır. Kültür endüstrilerinin toplumda yeni kültürü, yeni toplumsal ilişkileri ve yeni insan yönetimi mekanizmalarını ortaya çıkarmasından dolayı aktörler kişisel ile kültürel bir savunma gerçekleştirerek kültürel alanın yeniden kurulmasını talep etmişlerdir. Bu talep üretim ilişkilerinden ve kültürel alandan doğmuş, yaşam dünyasında biçimlenmiş ve yeni bir kimlik inşasına uzanarak özgürlük, bağımsızlık, farklılık ile özerklik unsurlarını içine almıştır. Dolayısıyla hareketlerin kimlik talebi sosyal, siyasal ile kültürel alanda farklılıkların tanınmasını, farklılıkların kültürel pratiklerle kendisini ifade edebilmesini ve çoğulcu kimlikler temelinde ortaya çıkan yaşam tarzını incelemiştir.

Yeni toplumsal hareketlerin kimlik talebinde yükselmelerinde hareketleri düzenlenen ve sınırlanan öznenin kriz durumuna gösterdiği tepki etkili olmuştur. Sanayi toplumundan farklı bir yapıda yeni denetim ve gözetim unsurlarına karşı bireyler kimlik mücadelesine girişmişlerdir. Bu mücadele öğrencileri, kadınları, ekolojistleri, göçmenleri, azınlıkları,

yoksulları, evsizleri ve toplumsal yaşamın dışında bırakılan diğer yapıları kapsamından dolayı kimlik talebi bu grupların itirazları düzleminde tezahür etmiştir. Nitekim modern toplumda birey hâkim yapılar tarafından eylemleri sınırlandırılmış, kimliği biçimlendirilmek istenmiş ve tek bir kimlik tanımına girmesi konusunda yaptırımla karşılaşmıştır. Birey ise dışarıda bırakılma unsurlarının birer farklılık olarak kabul edildiği bir kimlik kabulü ile kendi yaşam alanları üzerinde daha fazla söz sahibi olmayı talep ederek bu duruma karşı çıkmıştır. Yeni toplumsal hareketlerin kimlik talebi temelinde yükselmelerinde etkili olan bir diğer faktör mevcut vatandaşlık anlayışının hareketlerin ihtiyaçlarına cevap veremez nitelikte olmasıdır.

Literatürde ulusal kimlik veya milliyet temelinde tanımlanan vatandaşlık, evraklar temelinde tanımlanan vatandaşlık, görev ile sorumluluk temelinde tanımlanan vatandaşlık ve haklar temelinde tanımlanan vatandaşlık olmak üzere vatandaşlığın dört farklı tanımı bulunmaktadır (Kadıoğlu, 2012: 21). Diğer üç klasik vatandaşlık tanımından ayrılan haklar temelinde tanımlanan vatandaşlık yaklaşımında Marshall'ın kuramı öne çıkmaktadır. Bu kurama göre "herkesin toplumun eşit ve özgür bir üyesi olarak muamele görmesini sağlama meselesi" yaklaşımıyla vatandaşlık sivil, siyasi ve sosyal bileşenlerle tanımlanmaktadır (Kymlicka ve Norman, 2012: 187). Bu bileşenlerden ilki 18. yüzyılın ürünü adalet, özgürlük, düşünce ile inanç özgürlüğü olarak sivil hakları içerirken, bileşenlerden ikincisi 19. yüzyılın ürünü seçme ile seçilme hakkı olarak siyasi hakları kapsamaktadır. Bileşenlerden üçüncüsü 20. yüzyılın ürünü sosyal güvenlik eğitimi ile kamusal hizmet hakkı olarak sosyal haklara vurgu yapmaktadır (Esendemir, 2008). Bu minvalde vatandaşlık hak ve sorumluluk ile tanımlanan bir statü olmakla birlikte aynı zamanda siyasal bir topluluğa üyeliğin ifadesi ve kimlik düzleminde şekillenmektedir (Kymlicka ve Norman, 2012: 207). Vatandaşlığın bu yeni tanımı yeni toplumsal hareketlerin kimlik talebiyle önemli bir etkileşime girmektedir.

Yeni toplumsal hareketler katılım olgusuyla vatandaşlığın sosyal haklar boyutunu öne çıkarmakta ve eşit temelde vatandaşlık yerine farklılıklara göre düzenlenmiş yeni vatandaşlık tanımını talep etmektedirler. Hareketler toplumsal alanda özel hak ile muafiyet, siyasal süreçlerde özel temsil ve daha fazla kendini yönetme gücü talep etmektedirler. Bu talep sadece yaşam biçimiyle ve yönetim modeliyle kendisini sınırlamamaktadır. Irk, etnik köken, toplumsal cinsiyet ile cinsellik farklılıklarıyla birlikte farklı emek biçimlerine ve farklı dünya görüşlerinin kamusal alanda daha fazla yer bulmasına kadar uzanmaktadır. Bu değişimin yaşanmasında ise çokkültürlülük politikaları etkili olmuştur. Çokkültürlülük kamusal alanda farklı kültürlerin adil biçimde teşvik edilmesine ve siyasi örgütlenme içinde farklı kültürel

Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi

ufuklara sahip nüfus topluluklarının barışçı şekilde bir arada var olabilmelerine gönderme yapmaktadır (Doytcheva, 2013: 12). Bu kapsamda yerli halk, toprak azınlıkları, göç nedeniyle oluşmuş topluluklar ve feministler gibi grupların kamusal alanda sembol, kıyafet ile gelenek unsurlarıyla görünümünün sağlanması önem kazanmıştır. Yeni toplumsal hareketlerin kimlik talebi ise çokkültürlü vatandaşlık ile farklılaştırılmış vatandaşlık tanımı mihverinde şekillenmiştir.

Çokkültürlü vatandaşlık farklılıkların olduğu bir toplumda üyelerin etkinliklerini tehlikelerden uzak, keyfilik ve adaletsizlik söz konusu olmadan sürdürebilmelerini ya da böyle meşru bir alanın var olmasını kapsamıştır (Bağlı ve Özensel, 2013: 159). Çokkültürlü vatandaşlık anlayışında bireyler sosyal, kültürel ve siyasal alanda daha eşit katılım haklarını talep etmiş ve toplumun “gerçek” bir üyesi olma talebinde bulunmuşlardır. Bu değişim zamanla ortak kültürden dışlanmış bireylerin bazı taleplerini dile getirmesine imkân sağlayarak “farklılaştırılmış vatandaşlık” kavramının gündeme gelmesine yol açmıştır. Siyahlar, etnik azınlıklar ve dinsel azınlıklar gibi birçok grup ortak vatandaşlık haklarına sahip olmakla birlikte kendilerini “ortak kültür”den dışlanmış hissetmeleri, bu grupların farklılıklarının kabul edilerek belirli hakları içine alan bir vatandaşlık tanımını zorunlu kılmıştır. Böylece “farklılaştırılmış vatandaşlık” kapsamında siyasal süreçlerde özel temsilin ve daha fazla kendini yönetme gücünün yolu açılmıştır.

Vatandaşlık anlayışına ilişkin ortaya çıkan bu taleplerde aktörler küresel etnikçilik, ayrımcılık ile ırkçılığa karşı çıkmakta ve düşünce ile inanç özgürlüğünü savunmaktadırlar. Aktörler vatandaşlığın farklılıkları dikkate alarak yeniden tanımlanmasını istemekte ve sadece bir ülkenin vatandaşı değil aynı zamanda dünya vatandaşı gibi oluşumlar başlığı altında vatandaşlığa ilişkin farklı haklar talep etmektedirler. Hareketler “çokkültürlü vatandaşlık” ile “farklılaştırılmış vatandaşlık” anlayışını talep ederek, bu konuların kamuoyunda tartışılmasını ve ilgili adımların atılmasını sağlamaktadırlar. Yeni toplumsal hareketlerin kimlik talebiyle yükselmelerinde etkili olan bu unsurlarla birlikte hareketlerin kimliğin yeniden inşası talebi yeni bir toplumsal yapı olarak programlanmış toplumda anlam kazanmıştır.

3.Programlanmış Toplumda Yeni Toplumsal Hareketlerin Özgürleşme ve Özerklik Talebi

Alain Touraine öznenin çözüldüğüne ve sistemle edimcinin birbirinden tamamen koptuğuna ilişkin söylemden dolayı postmodern kavramına temkinli yaklaşmaktadır. Touraine modernlikten postmodernliğe geçmediğimizi, postmodern durumun içinde yer almadığımızı

ve sadece sanayi sonrası toplum olarak programlanmış toplum içinde varlığımızı sürdürdüğümüzü açıklamaktadır. Programlanmış toplum “bir toplumdan başka bir topluma geçişi” yaşadığımız anlamına gelmektedir (Touraine, 2014: 319). Programlanmış toplumun sanayi sonrası teriminden daha isabetli bir terim olduğunu düşünen Touraine bu toplumda şeylerin idaresinden insanların yönetimine geçildiğini belirtmektedir. Sanayi toplumunda üretim araçlarının mülkiyetine dayalı bir çatışma yaşanmakta, demir-çelik, tekstil, kimya, elektronik sektörü ile maddi endüstriler yer almakta ve geleneksel toplumsal denetim biçimleri bulunmaktadır. Programlanmış toplumda ise kültürel üretimler konusunda karşı karşıya geliş yaşanmakta, bilişim, bilgi, tıbbi bakım, eğitim, sağlık ile medya önem kazanmakta, kültür endüstrileri toplumda yeni bir kültür ile toplumsal ilişkileri ortaya çıkarmakta ve yeni insan yönetimi mekanizmaları şekillenmektedir. Bu toplumda araştırma ve geliştirme, enformasyonun yayılması ve genişlemesi, bio-medikal bilim ve kitle iletişim araçları dört temel bileşendir (Touraine, 1985: 781). Dolayısıyla programlanmış toplumda temel mücadele teknik yerine üretim, tasarım bilgi ile dillerin toplumsal kullanımına yönelik gerçekleşmekte ve bu toplumu en iyi “özne fikrine geri dönüş” tanımlamaktadır.

Touraine modernliği eleştirmek yerine modernliğin üzerinde düşünerek yeni bir modernlik anlayışı ortaya koymakta ve modernliği sadece akılcılıkla özdeşleştirmemektedir. Modernliğin birbiriyle karşılıklı konumlanan iki çehresi bulunmakta ve bunların arasındaki diyalog modernliği oluşturmaktadır. Bu iki çehrenin akılcılık ve özneleşme olduğunu belirten Touraine modernliğin ancak bu unsurların etkileşimiyle mümkün olduğunu belirtmektedir. Zira akıl olmadığında özne kimlik saplantısına takılı kalmakta, özne olmadığında da akıl güç aracına dönüşmektedir (Touraine, 2014: 20). Aklın diktatörlüğü ile öznenin totaliter sapmasının birbiriyle savaştığı veya birbirini görmezden geldiği durumda ikisinin birlikte yaşayabilmesi mümkün olmamasından dolayı yeni modernlik anlayışı önem kazanmaktadır.

Modernliğin yeniden inşasında modernliğin tümüyle akılcılığa dayanmadığı ve akılcılaştırma ile özneleşmenin birbirini tamamladığı kabulü önem kazanmaktadır. Nitekim birbirinin düşmanı veya yabancı olarak ele alınabilen özne ile akıl toplumsal hareketler çerçevesinde birleşmekte ve kültürel savunma gerçekleştirerek iktidara karşı kolektif eylem gösterebilmektedir. Tüketiciye, insan kaynağına ya da hedef kitleye indirgenen birey sisteme egemen olan mantığa, şeylerin dünyasına ve kendi gereksinimlerinin tecimsel birer talep olarak nesneleştirilmesine kendisini özne düzleminde kanıtlama yoluyla karşı çıkmaktadır (Touraine, 2014: 319). Özne modernliğin parçalanmış öğeleri olan yaşam, ulus, tüketim ile işletmenin birisiyle özdeşleştirilmesine karşı direnmesinden, bu parçaları birbirine bağlamasından ve

Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi

kültürel alanı yeniden kurmasından dolayı toplumun merkezinde kültürel hareketler yer almaktadır. Böylece yeni toplumsal hareketler toplumsal-siyasal stratejiler yerine kimlik talebiyle yükselmektedirler.

Touraine'e göre toplumsal hareketler toplumu pazar anlayışı içinde ele alan liberal düşünceden ve merkezi gücü ya da kurulu düzeni devam ettirme noktasında bir dizi mekanik anlayıştan farklı düzlemde toplumsal yaşamın genel temsiliyetini oluşturmaktadırlar (Touraine, 1995: 372). Bu çerçevede kral-ulus, kent soylu sınıfı-halk ile kapitalist-çalışan şeklindeki eski ikili karşıtlıklar araçsallık ve kimlik evrenini yöneten erklere karşı mücadele eden Özne'ye bırakmakta ve ekonomik veya siyasal çatışma yerine özne savaşımları önem kazanmaktadır (Touraine, 2000: 72). Toplumsal hareketlerle ortaya çıkan yeni savaşımalar birlik yerine çeşitlilik, katılım yerine özgürlük uğruna verilmektedir. Çatışmalar da ekonomik alandan kültürel alana kaymaktadır. Aktörler kimlik mücadelesini bu sivil toplum alanında yeni toplumsal hareketlerle gerçekleştirmektedirler.

Sınıf yerine kimliği önceleyerek çatışmacı bir hareket olan yeni toplumsal hareketler kültürel modellerin kontrolü ile sivil toplumu dönüştürmeyi hedefleyerek toplumsal hayatın ve kimliğin yeniden inşasına odaklanmaktadır. Nitekim Touraine Marksist anlamda işçi hareketlerinin Programlanmış Toplum'da toplumsal hareket olamayacağını belirtmektedir. Touraine işçi hareketini iş örgütlenmesine karşı işçi özerkliği ile işçi öznesinin savunulması olarak tanımlamakta ve kendi eylemlerinden sorumlu olma ekseninde işçi hareketlerini değerlendirmektedir. Marx'ın kuramında ise sınıflı toplumun çelişkilerini aşmada toplumsal hareket yerine doğaya başvurulmakta, tam yabancılaşma ile emekçilerin kendi tarihlerinin edimcisi olmaları engellenmekte, siyasal işçi eylemine ilişkin reformcu ve sosyal demokrat bir imge geliştirilmemekte ve toplumsal edimci yok edilmektedir (Touraine, 2014: 111). Dolayısıyla Touraine'in Marksist anlamda işçi hareketlerinin işçi eyleminin doğayla ve tarihsel gelişmeyle özdeşleştirilmesi noktasında Marksist kuramla ayrılmaktadır. Böylece Touraine işçileri toplumda birer özne olarak konumlandırmakta, işçilerin ekonomik taleplerle birlikte kültürel taleplerinin hayata geçmesinde kültürel mücadele yaptıklarını ileri sürmekte ve bu mücadelenin toplumda kırılma ya da reformla sonuçlandığını ifade etmektedir.

Touraine'in kuramı bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Jasper'a göre Touraine protesto hareketlerinin ne yapması gerektiğine ilişkin evrimci bir güvenle "tarihsel değişimin izleyeceği yönün kontrolü üzerinde teknokratlarla savaşmak" olduğunu açıklamaktadır (Jasper, 2002: 122). Touraine toplumsal hareketleri başka seçimler yaptığı gerekçesiyle

eleştirmekte ve aktörleri uygun tarihi rollerine ikna etmede zorluk yaşadığını belirtmektedir. Laclau ve Mouffe, Touraine’i işçi sınıfının sanayi toplumunda oynadığı rolü Programlı Toplum’da toplumsal hareketlere yüklediği açıklamaktadırlar. Touraine belirli bir toplumda radikal değişime neden olabilecek toplumsal gücün tekliği fikrini sorgulamamaktadır (Laclau ve Mouffe, 2015: 260). Sustam da yeni toplumsal hareketlerin küresel ekonomik değişimle birlikte küresel etnikçilik, ayrımcılık, ırkçılık ile savaş politikalarına karşı biçimlendiğini düşünmektedir. Touraine ise toplumsal hareketlerin gövdesini kimlik mübadeleleri, toplumsal formlar, sınıf bilinci ve sosyal ile sendikal örgütlenme tarzı düzleminde ele almaktadır (Sustam, 2009). Nitekim kurumsallaşmış kapitalizmin kimlik bunalımı yerini yersiz yurtsuz sermayeye, alternatif toplumsal hareketlere ve küreselleşmiş çoklu eylem biçimlerine bırakmaktadır.

Cohen’a göre Touraine yeni aktörler tarafından oluşturulan yeni iletişimsel süreçlere yer vermekle birlikte Habermas kadar bu süreçlerin özgünlüğünü ortaya koyamamıştır. Touraine aynı zamanda stratejik etkileşimi sosyal hareket ile sivil toplum kavramından dışlamış ve alt düzeylerdeki çatışmalarla değişimin diyakronik eksenine yerleştirme hatasına düşmüştür. Bu noktada Touraine sivil toplumun somut bir analizini geliştirememiş, sivil toplum kavramını berraklaştıramamış ve sivil toplum kavramını bazen kamusal alana bazen de toplumsal hareket aktivitelerinin zeminine eşitlemiştir (Cohen, 1999: 126). Atiker de Touraine’in kuramında sivil toplumun oluşmasında şartların belirlenmesi veya tartışılarak uzlaşmaya varılması yerine sivil toplumun kendiliğinden ortaya çıktığı hususunu eleştirmiştir.

Touraine toplumsal hareketler ile özgürlüğü birbiriyle özdeşleştirmektedir. Hâlbuki toplumsal hareketlerin amacı özgürlük yerine bir grubun ortak maddi çıkarlarının stratejik biçimde savunulmasıdır. Direnişin gerçekleştirilmesinde öznenin önceden oluşması gerekirken, Touraine’in çalışmasında toplumsal hareketler öznenin sonucu yerine nedenidir. Baskı altında kalan öznenin özgürlük istemiyle belirli güce ulaşması sorgulanması gereken bir durumdur. Ayrıca öznenin toplumun ortak çıkarı doğrultusunda eyleme geçmesi sorunludur. Çünkü özne çözüm ürettiği gibi çözümsüzlüğün bir parçası olma durumunu içinde barındırmaktadır. Öznenin yaratıcılık oluşturarak ve çevresini etkileyerek toplumsal devinimi başlatması ile özgürlük duygusal ilişkiler ekseninde ele alınmaktadır. Dolayısıyla duyguya dayanan bir gücün usa dayalı bir güçle nasıl baş edebileceği sorunu Touraine tarafından irdelenmemektedir (Atiker, 1998: 139). Bu durum bireylerin tartışmayla oluşturamadıkları eylemlerin kamuoyunda haklılaştırma gücüne sahip olmaması, hareketlerin etkisiz kalması ve özel çıkarların bir aracı haline gelmesi olasılığını büyütmektedir.

Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi

Sonuç

Sanayi toplumundaki toplumsal hareketlerde işçi kimliği öne çıkarken sanayi sonrası toplumla birlikte bireyler tek kimlik üzerinden tanımlanmaya karşı çıkmışlardır. Kimliğe ilişkin yeni alanlar ortaya çıkarak kültürel kimlik, etnik kimlik, dini kimlik ile cinsiyete dayalı kimlik gibi yeni kimlikler önem kazanmıştır. Bu nedenle yeni toplumsal hareketler öncelikle kimlik talebi ekseninde yükselmişlerdir. Kimlik talebi yeni toplumsal hareketleri klasik toplumsal hareketlerden ayrışmasını beraberinde getirmiştir. Zira kimlik talebi işçi kimliğini parçalamış, farklı kimliklerin ortaya çıkmasını sağlamış ve farklı aktörlerin toplumsal hareketlere müdahil olmasına yol açmıştır. Nitekim sanayi sonrası toplumda daha önce hak talebinde bulunmayan kadınlar, öğrenciler, yoksullar, azınlıklar ve göçmenler gibi kimlik talebinde bulunmaya başlamışlardır. Böylece klasik toplumsal hareketlerin talepleri belirli sınıfı, grubu ya da kesimi kapsarken yeni toplumsal hareketlerdeki talepler tabandan yükselmiş ve temsil edilemeyen grupların talepleri ile ifade edilemeyen talepler daha geniş bir düzlemde kendisine yer bulmuştur. Kimlik talebinin yeni toplumsal hareketlere getirdiği en önemli açılım ise toplumsal hareketlere katılanların “aktör” düzleminde ele alınması olmuştur. Bu açılım Touraine’in kuramında net bir şekilde kendisine yer bulmuştur.

Touraine’in yaklaşımında aktör toplumsal hareketler aracılığıyla toplumsal dönüşümü gerçekleştiren gerçek bir özne olarak ele alınmaktadır. Programlanmış Toplum’da ortaya çıkan yeni kültür üretimi ve toplumsal ilişkiler bireyi şekillendirmek istemektedir. Birey bu duruma kişisel ile kültürel bir savunma gerçekleştirerek cevap vermekte ve iktidara karşı kolektif eylem yürütmektedir. Değişimin gerçekleşmesinde ise aktör kimlik sorununun farkında olarak toplumsal hareketlerle önemli bir dönüşümü başlatması gerekmektedir. Bu dönüşümün gerçekleştirilmesi aktörün kimliğini yeniden inşa etmesi talebine, özerklik talebine ve kültürel alanın yeniden kurulması talebine bağlıdır. Bu talepler üretime, tasarıma ve bilgi ile dillerin toplumsal kullanımına yönelik bir mücadeleyi öncelemektedir. Dolayısıyla Touraine’in yaklaşımında özne belirlenmiş sınırlar dışına çıkarak ve bir mücadeleye girilerek kimliğin yeniden inşa edilmesi noktasında özgürleşme talebi ile özerklik talebini yeni toplumsal hareketlere taşımakta ve toplumda aktör olarak konumlanmaktadır.

Aktörler sadece kimliklerinin tanınmasını kabul etmemiş, aynı zamanda tanınan kimlik çerçevesinde farklı haklar talep etmişlerdir. Bu haklar ilk zamanlarda toplumdaki hizmetlerden eşit bir şekilde yararlanmak iken, daha sonra din, ırk, etnisite ile cinsel gibi konularda farklılıkların kendisini ifade edebileceği, toplumsal yaşamda yer alabileceği ve

sosyal ile hukuksal alanların oluşturulacağı yaşam modeli talebi önem kazanmıştır. İfade edilen tüm taleplerin gerçekleşme alanı demokrasi olması hasebiyle kimlik talebi demokrasi talebinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Kaynakça

Arrighi, Giovanni, Hopkins, Terence ve K., Wallerstein, Immanuel (1995). Sistem Karşıtı Hareketler. (Çeviren: C. Kanat, B. Somay ve S. Sökmen). İstanbul: Metis Yayınları.

Atiker, Mustafa (1998). Modernizm ve Kitle Toplumu. Ankara: Vadi Yayınları.

Bağlı, Mazhar ve Özensel, Ertan (2013). Çokkültürlü Vatandaşlık. Konya: Çizgi Kitabevi.

Calhoun, Craig (1993). “New Social Movements” of the Early Nineteenth Century. Social Science History, 17 (3), 385-427.

Castells, Manuel (2013a). İsyân ve Umut Ağları İnternet Çağında Toplumsal Hareketler. (Çeviren: Ebru Kılıç). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Castells, Manuel (2013b). Kimliğin Gücü İkinci Cilt. (Çeviren: Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çımrın, Füsün, K. (2010). Yeni Toplumsal Hareketler ve Kentsel Yaşam. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 2010 (2), 46-58.

Çoban, Barış (2009). Yeni Toplumsal Hareketler, Sınıf Mücadelesi ve Ütopya. Küreselleşme, Direniş, Ütopya. (Hazırlayan: Barış Çoban). Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 9-41.

Cohen, Jean (1999). Strateji ya da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar ve Sosyal Hareketler. (Yayına Hazırlayan: Kenan Çayır). Yeni Sosyal Hareketler Teorik Açılımlar. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 109-129.

Doytcheva, Milena (2013). Çokkültürlülük. (Çeviren: Tuba Akıncılar Onmuş). İstanbul: İletişim Yayınları.

Toplumsal Hareketleri Dönüştüren Bir Olgu Olarak Kimlik Talebi

Ertan, Özensel (2015). Sosyal Medyanın Mısır Devrimindeki Rolü. *Sosyoloji Divanı Dergisi*, 2015 (5), Konya: Çizgi Kitabevi, 69-86.

Hardt, Michael ve Negri, Antonio (2004). *Çokluk İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*. (Çeviren: Barış Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hwang, Dongyoun (2008). Güney Kore'nin Minjung'u ve Minjung Hareketi. (Çeviren: Cihan Aslı Filiz). (Derleyen: Y. Doğan Çetinkaya). *Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim*. İstanbul: İletişim Yayınları, 337- 363.

Inglehart, Ronald and Flanagan, Scott, C. (1987). Value Change İn Industrial Societies. *American Political Science Review*, 81(4), 1289-1319.

Jasper, M., James (2002). *Ahlaki Protesto Sanatı*. (Çeviren: Senem Öner). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Johnston, Hank, Larana, Enrique ve Gusfield, Joseph R. (1999). *Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Sosyal Hareketler, Yeni Sosyal Hareketler Teorik Açılımlar*. (Yayına Hazırlayan: Kenan Çayır). İstanbul: Kaknüs Yayınları, 131-161.

Laclau, Ernesto ve Mouffe, Chantal (2015). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*. (Çeviren: Ahmet Kardam). İstanbul: İletişim Yayınları.

Offe, Claus (1999). *Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması*. (Yayına Hazırlayan: Kenan Çayır). *Yeni Sosyal Hareketler Teorik Açılımlar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 53-79.

Sustam, Engin (2009). *Küreselleşme Kapitalizm Çağında Yeni Sosyal Hareketleri Okumak: Küresel Travma, Kriz Toplumu ve Favelaslar*. (Hazırlayan: Barış Çoban). *Küreselleşme, Direniş, Ütopya Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 91-145.

Tilly, Charles. (2008). *Toplumsal Hareketler*. (Çeviren: Orhan Düz). İstanbul: Babil Yayınları.

Touraine, Alain (1985). An Introduction to the Study of Social Movements. *Social Research*, 52 (4), Social Movements, 749-787.

Touraine, Alain (1995). Beyond Social Movements?. Social Movements: Critiques, Concepts, Case-Studies. (Editor: Stanford M. Lyman). London: MacMillan.

Touraine, Alain (2000). Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz? (Çeviren: Olcay Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, Alain (2014). Modernliğin Eleştirisi. (Çeviren: Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.